

УДК 341.231.14

О.А. МІРОШНИЧЕНКО, канд. юрид. наук, доц., Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПРАВА ЛЮДИНИ: ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Ключові слова: тендер, тендерна рівність, Декларація тисячоліття, ООН, жінки

Сьогодні достатньо важко знайти людину яка би не чула про таке поняття, як «права людини» та не розуміла, що саме мається на увазі. Однак, не всі розуміють, що права людини не виникли раптово, а пройшли довгий шлях становлення та продовжують розвиватися. Цей розвиток підтверджується тим, що в рамках прав людини виникають та удосконалюються різні напрямки, тенденції та взагалі нові види прав, такі як «гендерна рівність». Однак, необхідно розуміти і те, що поява та розвиток нового можливі лише в сприятливих умовах демократичного суспільства. Яскравим прикладом цього є наступне. Факт того, що одним із важливіших кроків для розвитку прав людини було прийняття 26.08.1789 р. французької «Декларації прав людини та громадянина», не викликає сьогодні сумніву. Однак, при цьому сучасниця цієї Декларації, французька Олімпія де Гурж, побачила у Декларації явне применшення прав жінок та опублікувала у 1791 році свою «Декларацію прав жінки та громадянки», за що її було страчено [1]. Сьогодні, при сучасному розвитку прав людини, важко навіть уявити, що таке взагалі можливе.

З огляду саме на сучасний рівень захисту прав людини, не можна забувати, що розвиток прав людини продовжується і як на національному рівні, так і на рівні міжнародному, в рамках міжнародного права. Так, вже усталеною є така галузь міжнародного права, як міжнародне право прав людини. Тому гендерна рівність також є предметом дискусії фахівців та фігурує у багатьох міжнародних

документах, як один із основних засобів боротьби з дискримінацією за ознакою статі. Більше того, сьогодні гендерна рівність є навіть однією з ознак правової держави.

Проблемі гендерної рівності присвячено багато досліджень та публікацій. Так, зарубіжні та вітчизняні вчені В. Близнюк, Ш. Берн, Т. Василевська, Л. Виноградова, Н. Грицяк, Г. Даудова, О. Дашковська, А. Заєць, Е. Здравомислова, І. Калачова, В. Кириченко, О. Кулачек, Л. Кобелянська, Н. Лаврінченко, К. Левченко, Т. де Лореті, Т. Мельник, Дж. Міль, А. Мищенко, В. Мюллер, С. Олійник, С. Полєніна, П. Рейкін, Г. Силласте, А. Темкіна розглядаються окремі питання прав людини та проблеми впровадження гендерної рівності у суспільних відносинах. Однак, питання захисту гендерної рівності на рівні міжнародного права залишається мало розглянутим у науці.

Виходячи з цього, метою статті є проаналізувати новітні тенденції у розвитку гендерних прав. Її новизна полягає в тому, що в статті розглянуто останні міжнародні документи ООН з питань гендерних прав та діяльність нових спеціальних органів, які було спеціально створено в рамках ООН для подальшого розвитку права на гендерну рівність.

Історично поняття «гендер» (англ. – «gender») було введено у науковий оборот американським психологом Робертом Столлером у 1968 році [2] і перекладається як «соціальна стать». В англійській мові розмежовуються поняття соціальної статі («gender») і біологічної («sex»). Термінологічно поняття «гендер» оформилося в процесі теоретичного розвитку фемінізму, а потім і гендерних досліджень [3].

Поняття гендерної рівності виникло на хвилі рівності прав чоловіка та жінки. При цьому неприпустимо сприймати за рівність однаковість, оскільки гендерні ролі не однакові за соціальним змістом, але потребують рівності в правових гарантіях реалізації можливостей різних статей. Концептуальною основою гендерної рівності є заперечення єдності стандарту без урахування гендерних

відмінностей і заперечення стандарту чоловічого як універсального. У зв'язку з цим введено категорію прав людини-жінки. Це стало кроком до врахування специфіки статі як визначального чинника для всього комплексу прав людини. Визнання статевої особливості індивіда, конструювання суб'єкта права в його гендерному вимірі, тобто надання можливості реалізувати гендерну роль без обмеження загально соціального статусу, є суттю, ядром принципу рівності статей [4].

У сучасній соціальній і гуманітарній науці прийнято вважати, що вирішальну роль у формуванні гендерних відмінностей грає не біологічна стать, а ті соціальні і культурні значення, які суспільство приписує факту анатомічних відмінностей. Іншими словами, соціальні відмінності між жінками і чоловіками розглядаються як культурно сконструйовані. Поняття гендера відображає одночасно і складний соціокультурний процес продукування суспільством відмінностей в чоловічих і жіночих ролях, поведінці ментальних і емоційних характеристиках, і його результат – соціальний конструкт гендера. Суть гендерної методології полягає не просто в описі різниці в статусах, ролях і інших аспектах життя чоловіків і жінок, але в аналізі влади і домінування, що стверджуються в суспільстві за допомогою гендерних ролей і стосунків. Гендерна методологія за визначенням міждисциплінарна: акумулюючи соціологічні, політологічні, культурологічні ідеї, вона трансформує їх в принципово новий підхід до аналізу культури і суспільства [5].

Розвиток ідеї гендерної рівності в історії захисту прав людини пов'язується з таким поняттям, як фемінізм – це концепція, яка виникла та розвивається як відповідь на соціальні потреби жінок.

Поняття «гендер» сьогодні не має остаточного і однозначного визначення, і це не недолік або проблема а, скоріше, особливість самого поняття. Складність полягає в тому, що тут просліджується взаємозв'язок дії та мислення, які не можуть бути роз'єднані. Мова йде про розвиток, динамізм, остаточно

не визначений, бо само визначення є дія, що спричиняє серйозні наслідки [6].

Сучасний стан захисту гендерної рівності характеризується широкою активізацією міжнародних організацій на рівні міжнародного права та держав світу на національному рівні.

Так, 08.09.2000 р. резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї було прийнято «Декларацію тисячоліття ООН» [7], де ставляться основні цілі діяльності ООН. І однією з пріоритетних цілей є рівність прав чоловіків та жінок, боротьба із дискримінацією та виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

На ґрунті Декларації, на рівні ООН було прийнято документ «Цілі розвитку тисячоліття» [8], в якому було встановлено чіткі орієнтири стосовно подолання бідності, хвороб, гендерної дискримінації, голоду тощо на період до 2015 року. Цілі розвитку тисячоліття – це документ, який не має ультимативного значення для держав, але він має велике політичне значення. Уряди майже усіх країн світу підписали його, і тим взяли на себе політичне зобов'язання [9]. В «Цілях розвитку тисячоліття» третя мета визначена наступним чином: «Заохочення рівності чоловіків і жінок і розширення прав і можливостей жінок». Однак, при уважному аналізі документа зрозуміло, що в межах глобального підходу проблема гендерної нерівності набуває дуже спрощених форм. Так, поставлена задача ліквідувати, бажано до 2005 року, нерівність між статями у сфері початкової і середньої освіти, а не пізніше ніж до 2015 року – на всіх рівнях освіти.

У липні 2010 року Генеральна Асамблея ООН створила Структуру ООН по питаннях гендерної рівності і розширення прав і можливостей жінок, яка іменується «ООН-жінки» [10].

Створення структури «ООН-жінки» стало частиною реформи ООН, об'єднавши для більшої ефективності наявні ресурси і мандати чотирьох окремих підрозділів системи ООН, які займалися виключно питаннями

гендерної рівності і розширення прав і можливостей жінок. Вона була створена з метою прискорення прогресу в справі задоволення потреб жінок у всьому світі.

Крім того, питаннями гендерної рівності займається також Фонд Організації Об'єднаних Націй в галузі народонаселення. В рамках Фонду було розроблено «Стратегічний план на 2008–2011 роки: прискорення прогресу в здійсненні Програми дій Міжнародної конференції з народонаселення і розвитку і зміцнення національної відповідальності в цій області (DP/FPA/2007/17)» [11]. Завданням Стратегічного плану є зміцнення гендерної рівності і розширення прав і свобод жінок і дівчаток-підлітків, з тим щоб вони могли здійснювати свої права людини, особливо свої репродуктивні права, жити і не піддаватися дискримінації і насильству.

Фонд у співпраці з іншими установами ООН проводить діалог з питань політики і інформаційно-пропагандистської роботи з партнерами по стратегіях забезпечення гендерної рівності. Спираючись на свою порівняльну і стратегічну перевагу, Фонд приділяє особливу увагу двом основним аспектам забезпечення гендерної рівності: а) заохоченню репродуктивних прав; і б) усуненню сексуального насильства і насильства за гендерною ознакою в контексті охорони сексуального і репродуктивного здоров'я, у тому числі в надзвичайних ситуаціях і в умовах конфлікту.

Україна, як демократична та правова держава, намагається дотримуватися міжнародного рівня захисту прав людини та безпосередньо впроваджувати міжнародні стандарти у сфері гендерної рівності. Так, у 2005 році було прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [12]. Гендерна рівність, згідно Закону, означає рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Реальний стан речей щодо виконання цього Закону наступний. Згідно да-

ним Державного комітету статистики України на 2009 рік жінок в Україні більше, ніж чоловіків на 3,5 мільйони. При цьому до парламенту в середньому проходять 95 % чоловіків та лише 5 % жінок. Далі, з метою виконання цього Закону, Кабінет Міністрів України виніс Постанову від 12.04.2006 р. № 504 «Про проведення гендерно-правової експертизи», яка так і не працює.

Таким чином, сьогодні питання гендерної рівності викликає підвищену увагу широкої міжнародної спільноти. Більше того, концепція «women's human rights» (жіночі права людини) передбачає створення гнучкої політики реалізації прав людини жінками різних країн. А на рівні міжнародно-правової практики набуває нових ознак поняття комплексного підходу до проблеми гендерної рівності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gerhard U. Atempause: Die actuelle Bedeutung der Frauenbevegung fur eine zivile Gesellschaft / Gerhard U. // Politic und Zeitgeschichte. Bonn 21-26/96 s.7.
2. Stoller Robert J. Sex and gender: On the development of masculinity and feminity / Stoller Robert J. - New York : Science House, 1968.
3. Бурцева Ю. О. Становлення та розвиток гендерних відносин / Бурцева Ю. О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2005_7_1/doc_pdf/Burceva.pdf.
4. Впровадження гендерних підходів у роботу комітетів Верховної Ради України : практичний посібник. – К. : К.І.С., 2005. – 186 с.
5. Воронина О. А. Феминизм и гендерное равенство / О. А. Воронина. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 320 с.
6. Абубикирова Н. И. Что такое «гендер»? / Н. И. Абубикирова // Общественные науки и современность. – 1996. – № 6. – С. 123–125.
7. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций [Електронний ресурс] –

режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml.

8. Офіційний сайт ООН: «Цілі розвитку тисячоліття» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/millenniumgoals/gender.shtml>.

9. Левченко К. Б. До проблеми конкретно-історичного характеру категорії «гендерна рівність» / К. Б. Левченко // Український соціум. – 2005. – № 1 (6). – С. 26–30.

10. Офіційний сайт ООН: [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.un.org/>

[ru/aboutun/structure/unwomen/guiding.shtml](http://www.un.org/ru/aboutun/structure/unwomen/guiding.shtml).

11. Стратегический план на 2008–2011 годы: ускорение прогресса в осуществлении Программы действий МКНР и укрепление национальной ответственности в этой области [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/442/69/PDF/N0744269.pdf>.

12. Закон України «Про забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2866-15>.

Мирошниченко О. А. Права людини: гендерна рівність та міжнародне право / О. А. Мирошниченко // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 690–693 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11moatmp.pdf>

Поставлені і розглянуті питання щодо поняття «гендерна рівність» в міжнародному праві і в національному праві нашої держави. Розкрито поняття «гендерна рівність» на рівні міжнародної організації ООН і в Законі України «Про забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків». Проаналізовані сучасні тенденції розвитку і захисту права на гендерну рівність.

Мирошниченко О.А. Права человека: гендерное равенство и международное право

Поставлены и рассмотрены вопросы относительно понятия «гендерное равенство» в международном праве и в национальном праве нашего государства. Раскрыто понятие «гендерное равенство» на уровне международной организации ООН и в Законе Украины «Об обеспечении равных и возможностей женщин и мужчин». Проанализированы современные тенденции развития и защиты права на гендерное равенство.

Miroshnichenko O.A. Human Rights: Gender Equality and International Law

Questions in relation to concept «gender equality» in an international law and in a national right for our state put and considered. Concept «gender equality» is exposed at the level of international organization of UN and in Law of Ukraine of «O providing equal and possibilities of women and men». Modern progress and defence of right trends are analyzed on gender equality.